

دیگر مدرسه مثل قبل نخواهد شد

آسیب‌های فضای مجازی در زیست‌بوم جدید آموزش و پرورش و راهبردهای پیشگیرانه آن

نسرین انصاری

دبیر آموزش و پرورش و مدرس دانشگاه فرهنگیان

دارند که هر طرح جدیدی از آن ناگزیر است؛ به‌ویژه اگر همراه مهمانی ناخوانده، و با شتاب و اجبار اجرا شده باشد. در این نوشتار قصد بر آن است که برخی از آسیب‌ها در این زمینه گفته و راهبردهایی برای برون‌رفت از این مشکلات ارائه شوند. امید که در جهت پیشبرد اهداف عالی آموزش و پرورش مفید باشد.

آسیب اول: نبود اعتماد به کیفیت آموزش‌های الکترونیکی

رونمایی سریع آموزش و پرورش از یک ابزار برای یادگیری الکترونیکی، جای بسی خرسندی و تقدیر است، اما از آنجا که فرصت لازم برای طی کردن مراحل طراحی^۱ وجود نداشته است، مقید کردن مدرسه به استفاده از آن، ابزار را به هدف تبدیل کرده است. مشکلات نصب و راه‌اندازی (سال گذشته)، کم‌بودن امکانات (با وجود ایجاد امکانات جدید) در پاسخ‌گویی به نیاز مدرسه‌ها (سال جاری)، تسلط‌نداشتن برخی معلمان به تولید محتوای الکترونیکی، وقت‌گیر بودن تولیدات باکیفیت، استفاده از پیام‌رسان به‌جای سیستم‌های مدیریت یادگیری (LMS)، سردرگمی دانش‌آموزان و گلايه‌های اولیا را افزایش داده است. اخباری می‌رسد که قابلیت در حال افزایش است، آموزش کاربران پیام‌رسان شاد اما به نظر می‌رسد

«زیست‌بوم» گروهی از موجودات زنده را گویند که با یکدیگر و محیط غیرزنده پیرامون خود تعامل دارند. بیش از ده‌سال است که این واژه در محافل تعلیم و تربیت نیز رواج یافته است و زیست‌بوم‌های یادگیری مورد توجه قرار گرفته‌اند. برای زیست‌بوم‌های یادگیری، ویژگی‌های متعددی ذکر کرده‌اند که غیررسمی و غیرساختاری بودن، تداوم داشتن، غنی بودن از ابزار، اعتماد، سادگی، غیرمتمرکز بودن، تحمل بالا داشتن برای تجربه و خطا، از آن جمله‌اند.

شرح این موارد و بررسی اینکه تا چه اندازه آموزش‌های مجازی آموزش و پرورش را می‌توان در بستر یک زیست‌بوم تعریف کرد، در این مجال نمی‌گنجد، اما اگر با اغماض، تعاملات امروزه آموزش و پرورش را در یک زیست‌بوم یادگیری

متصور شویم، با شیوع بیماری کرونا، مهاجرت یکباره آموزش‌ها به فضای مجازی در بستر این زیست‌بوم تعریف می‌شود که مزایا و چالش‌هایی داشته است؛ مزایایی که به‌واسطه آن بسیاری مدعی‌اند تعلیم و تربیت پس از کرونا به وضع قبلی خود بر نخواهد گشت و از روش‌های موجود به‌صورت تلفیق آن‌ها با روش‌های قدیمی استفاده خواهد شد. اما چالش‌ها و آسیب‌هایی نیز وجود

آسیب دوم: افزایش سطح استرس و آسیب‌های جسمی

ظرفیت پایین پیام‌رسان، سرعت کم اینترنت (زمان‌های هدررفته در بارگیری و بارگذاری)، مشکلات ناشی از نداشتن ابزارهای مناسب (تلفن همراه، تبلت، رایانه و...)، رعایت نکردن زمان آموزش توسط برخی معلمان (که روزهای تعطیل هم دانش‌آموزان را به کلاس فرا می‌خوانند یا با ارسال تکالیف زیاد، به توان دانش‌آموزان توجهی ندارند)، دانش‌آموزان و اولیایی که بی‌موقع و در زمان‌های نامناسب از معلم می‌خواهند پاسخ‌گوی هر چالشی باشد، قرنطینه‌های خانگی و ترس از بیماری، تحمل چنین شرایطی را بسیار دشوار کرده است. به قول یکی از روان‌شناسان، در دوران

پسا‌کرونا باید سال‌ها کار کنیم تا آسیب‌های روحی و روانی افراد را التیام بخشیم. به نظر می‌رسد این مسئله در مورد کسانی که با سیستم‌های یادگیری الکترونیکی و مشکلات آن دست‌وپنجه نرم کرده‌اند، بیشتر باشد. همچنین، نبود اطلاعات بهداشتی کافی در زمینه نحوه استفاده از گوشی‌های تلفن همراه و ابزارهای الکترونیکی در یادگیری، تکالیف زیاد و ساعات طولانی کار با چنین ابزارهایی، با تأکید بیش از اندازه بر موارد دیداری که نیازمند خیره‌شدن و چشم‌دوختن به صفحه نمایش رایانه است و مانند آن‌ها، مشکلاتی

جدی در سلامتی جسمی کاربران فضای مجازی ایجاد کرده‌اند. افزایش مشکلات مربوط به چشم و ستون فقرات در بسیاری از منابع پزشکی و فناوری هشدار داده شده است. لازم است تأملی داشته باشیم که چقدر از این هشدارها به گوش کاربران رسیده‌اند. قانون ساده‌ای مانند ۲۰ و ۲۰ و ۲۰ را برخی کاربران (حتی پس از یک سال ورود شرایط ویژه

و پشتیبانی فنی به حد کافی وجود ندارد. بسیاری از کاربران ادعا می‌دارند در فرایندی اکتشافی با این پیام‌رسان کار می‌کنند و نیازمند زمانی بس طولانی و انجام خطاهای فراوانند که لازمه هرگونه اکتشافی است. اگر به همه این موارد عادت‌های رایج در زمینه نقش‌نظارتی بالای معلمان را نیز اضافه کنیم، موجب شده است دانش‌آموزانی که نسبت به یادگیری خود بی‌تفاوت هستند و تنها انگیزه یادگیری آنان پاسخ به سؤالات در جلسه آزمون‌های مدرسه است، این روزها برای یادگیری کمتر خود را به‌زحمت بیندازند و با روش‌هایی مانند دریافت پاسخ‌نامه از همتایان، به هدف خود نائل شوند و نیازی به سخت‌کوشی نداشته باشند. مجموع این مسائل موجب افت بازده در یادگیری و تصور غلط ناکافی بودن آموزش‌های الکترونیکی است و نوعی درماندگی آموخته‌شده نسبت به آموزش‌های از راه دور ایجاد کرده است. در تمامی منابعی که به مسائل عاطفی و انگیزشی در آموزش پرداخته‌اند، در زمینه اولین مواجهه یادگیرندگان با موضوعات حساس‌اند و معتقدند اگر بر موفقیت‌آمیز بودن اولین تجربه‌های یادگیری دقت شود، سایر تجربه‌ها و دشواری‌ها با سهولت بیشتری پیگیری خواهند شد. متأسفانه غفلت از این موضوع فضای ذهنی افراد بی‌شماری را نسبت به آموزش‌های الکترونیکی تیره‌تر کرده است و بسیاری از ناراضی‌هایی که اکنون به دلیل تجربه ناخوشایند اولیه است.

برای برون‌رفت از این مشکل پیشنهاد می‌شود، در یک فرایند علمی، یادگیری الکترونیکی در آموزش و پرورش بازتعریف شود و با بررسی امکانات سامانه‌های مدیریت یادگیری، اجازه دسترسی به آن‌ها در دستور کار قرار گیرد. آگاه کردن کاربران و ایجاد مهارت استفاده از ابزارها، در تغییر نگرش آنان مؤثر است. تأکید بر استفاده از تلویزیون آموزشی (به‌ویژه در دوره ابتدایی) با شیوه‌ای کارآمدتر بر مبنای ظرفیت تلویزیون، اضافه کردن یادگیری الکترونیکی به‌عنوان مکمل برنامه‌های تلویزیونی (نه مجزا از آن) می‌تواند ثمربخش باشد. همچنین، آموزش معلمان (درزمینه‌هایی چون طراحی آموزشی، فنون تدریس در آموزش الکترونیکی، تولید محتوای الکترونیکی و مهارت‌آموزی کار با سامانه‌های یادگیری الکترونیکی)، فعال‌سازی گروه‌های آموزشی در مناطق و استان‌ها برای هم‌افزایی معلمان توانمند در تولید محتوای الکترونیکی و تهیه بسته‌های آموزشی ارزیابی شده، ایجاد سامانه‌های بانک اطلاعاتی برای معلمان (به‌منظور به اشتراک‌گذاری تولیدات آنان با رعایت مالکیت معنوی آثار)، تشکیل گروه ارزیابی از محتواهای الکترونیکی و دعوت از فناوران آموزشی برای حضور پررنگ در ارائه خدمات مشاوره‌ای به معلمان، ارائه آموزش و خدمات پشتیبانی به کاربران، کمک به دانش‌آموزان در ایجاد انگیزه یادگیری و یادگیری مستقل، تغییر روش‌های آموزش و ارزشیابی به رویکردهای مبتنی بر حل مسئله و در نهایت تغییر نقش نظارتی معلم به نقش حمایتی، می‌تواند به افزایش کیفیت آموزش‌ها و تغییر نگرش افراد منجر شود.

برای جلوگیری از آسیب‌های فضای مجازی لازم است تولید برنامه‌های فرهنگ‌سازی مورد توجه قرار گیرند و سطح سواد رسانه‌ای جامعه رشد یابد

آسیب چهارم: نبود فرهنگ استفاده و سواد رسانه‌ای

استفاده از وسیله‌ای مانند تلفن همراه که برای دانش‌آموزان ممنوع بوده است، امروزه به جزئی جدانشدنی در آموزش آنان تبدیل شده است. خانواده‌هایی که به‌واسطه آموزش‌های مجازی برای نوجوانان خود تلفن همراه یا ابزارهای دیگری با قابلیت اتصال به اینترنت تهیه کرده‌اند و ساعات‌های طولانی وی را برای آموزش‌های مدرسه‌ای تنها می‌گذارند، فرصتی را برای گشت‌وگذار در وادی‌هایی که ذهن کنجکاوشان آنان را هدایت می‌کنند، در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌دهند. چقدر اینترنت برای این قشر ایمن است؟ چه خطر و چه آسیبی را باید در این شرایط انتظار بکشیم؟ برای فرهنگ‌سازی در استفاده از اینترنت چه باید بکنیم؟ استفاده ایمن از اینترنت موضوعی است که از ۱۷ سال پیش، با هدف بالابردن آگاهی عمومی در زمینه چالش‌های استفاده از اینترنت و نگرانی‌های خانواده‌ها درباره آسیب‌های ناشی از حضور فرزندان در فضای مجازی، به‌طور جدی دنبال می‌شود و حتی یک روز در سال را به آن تخصیص داده و نام‌گذاری کرده‌اند.

لازم است تولید برنامه‌های فرهنگ‌سازی مورد توجه قرار گیرد تا سطح سواد رسانه‌ای جامعه رشد یابد. بدیهی است در چنین امر خطیری نمی‌توان آموزش و پرورش را تنها گذاشت و عزمی ملی را می‌طلبد.

امید است با همکاری همه نهادها و سازمان‌های مرتبط با آموزش و پرورش در شرایط ویژه‌ای که به جهش ناگهانی استفاده از فناوری‌های نوین در تعلیم و تربیت منجر شده است، بتوانیم هر چه بیشتر در جهت افزایش کیفیت و نزدیک شدن به مزایا و دوری از آسیب‌ها و چالش‌ها گام برداریم.

* پی‌نوشت

۱. طراحی شامل مراحل چون تحلیل، برنامه‌ریزی اجرا، ارزشیابی و بازخورد به‌صورت یک چرخه است که اثرات بازخورد موجب بهبود می‌شود.

کرونا به کشور) نمی‌دانند و از آن استفاده نمی‌کنند.

الزام اجرای برنامه ساعات ارتباط معلم و دانش‌آموز، توجیه معلمان در استفاده از روش‌های کارآمد به جای ارائه تکالیف زیاد و طاقت‌فرسا به دانش‌آموزان، رفع مشکلات ناشی از سرعت پایین اینترنت، ارائه خدمات و تسهیلات تهیه ابزارها، ارائه خدمات مشاوره‌ای و روان‌شناسی به دانش‌آموزان، اولیای آنان و معلمان در ایام کرونا و ارائه ابزارهای جایگزین و کارآمد می‌تواند در این زمینه کمک‌کننده باشد. آموزش معلمان و انتقال مفاهیم و مهارت‌ها به دانش‌آموزان توسط معلمان در زمینه بهداشت و راهکارهای پیشگیرانه، تأثیرگذارترین فعالیت است. پس از آن، تبلیغات در رسانه‌های جمعی مانند تلویزیون می‌تواند در اولویت قرار داده شود. تهیه و انتشار بروشورها، پوسترها و چارت‌های آموزشی در سامانه‌های رسمی مدرسه‌ها مفید است.

آسیب سوم: ایجاد زمینه‌هایی برای بروز ناهنجاری و بزه

اگر استفاده از یک سیستم بدون توجیه کامل و وظیفه‌افزایی شود که به‌خوبی با آن آشنایی ندارند، احتمال قانون‌شکنی مجریان وجود دارد. معلمانی که (برای عقب‌نماندن از بودجه‌بندی تدریس در سال تحصیلی یا پاسخ‌گویی بیشتر)، با وجود قوانین وضع شده، دانش‌آموزان خود را به واتس‌آپ و تلگرام فرا می‌خوانند، با تمام حسن نیت خود باید از خود بپرسند چه پیام اخلاقی را به دانش‌آموزان خود منتقل می‌کنند؟ زیر پا گذاشتن قوانین و صحبت از ناکارآمد بودن ابزارها، مسیری است که این روزها در بسیاری از مدرسه‌ها طی می‌شود؛ به‌گونه‌ای که حتی دانش‌آموزان دوره ابتدایی هم می‌توانند درباره آموزه‌های خود از این رویداد سخن بگویند.

توجه، چاره‌اندیشی، ارائه پاسخ‌های عملی و قانع‌کننده در زمینه مشکلات معلمان و دانش‌آموزان می‌تواند راهگشا باشد. چه‌بسا توجه‌نکردن به این مهم و زیر پا گذاشتن قوانین، قانون‌شکنی را به‌عنوان درسی عملی به دانش‌آموزان، به‌ویژه کودکان، منتقل کند و تبعات نامناسبی را رقم بزند.

پیشنهاد می‌شود در فرایندی علمی، یادگیری الکترونیکی در آموزش و پرورش بازتعریف شود و با بررسی امکانات سامانه‌های مدیریت یادگیری، اجازه دسترسی به آن‌ها در دستور کار قرار گیرد

